

Marta Nowosad-Bakalarczyk
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Wyrażanie ilościowego aspektu istnienia świata w tekście urzędowym (na przykładzie *Sprawozdania NIK*)

I. Wprowadzenie

Dążąc do myślowego ujęcia doświadczanej rzeczywistości, ludzie dokonują różnych operacji mentalnych, między innymi takich, jak liczenie, mierzenie, określanie wielkości różnych fragmentów świata¹. Przyjęcie założenia, że **czynności poznawcze człowieka pozostają w ścisłym związku z używanym przez niego językiem naturalnym**, otwiera dla badań tegoż języka nową perspektywę (zob. Langacker 1987, 2009; Lakoff 1987; Wierzbicka 1988, 1999, 2006; Bartmiński 2006, 2009). Przede wszystkim rozszerza pole obserwacji, wymaga bowiem uwzględnienia nie tylko form językowych, ale także znaczonych przez nie pojęć, a nawet elementów rzeczywistości, których stanowią myślowe ujęcie (konceptualizację) – słowem wszystkich trzech wierzchołków klasycznego trójkąta semiotycznego Ogdena i Richardsa (zob. Kardela 1990; Bartmiński 2006; Głaz, Prorok 2014). W takiej perspektywie prowadzę badania **kategorii ilości** traktowanej jako **swoista reprezentacja w języku ludzkiego oglądu świata w aspekcie ilościowym**. W jej opisie uwzględniłam trzy plany odpowiadające trzem wierzchołkom wspomnianego trójkąta: a) **plan wyrażeń**

¹ Wskazywał na to już w starożytności Arystoteles, który wśród wyróżnionych przez siebie 10 działów orzeczeń opisujących świat (tzw. kategorii), wielkości uznał za pierwszą tzw. kategorię przypadłościową, nakładaną na wymienione jako pierwsze substancje. Także wśród wydzielonych przez Kanta kategoriach umysłu ludzkiego, warunkujących poznanie świata przez człowieka, kategoria ilości zajmuje ważne miejsce (jest jedną z czterech głównych, wokół których koncentrują się pozostałe kategorie).

językowych (form i sensów różnych jednostek językowych) referujących ilość; b) **plan pojęciowy** stanowiący wspólny mianownik dla różnych form językowych, kodujących znaczenia ilościowe; c) **plan podstawy doświadczeniowej**, z której wywodzi się i w której zakotwiczone jest abstrakcyjne pojęcie ilości. Abstrahując od sporów filozoficznych na temat istoty rzeczywistości i jej rozczłonkowania, przyjmuję, że rzeczywistość to świat doświadczany przez człowieka (zarówno realny, jak i intencjonalny), a ilość jest jedną z kategorii nakładanych na ten świat w celu jego uporządkowania².

Tak pomyślany opis kategorii łączy dwa podejścia badawcze: semazjologiczne (zebranie i opis jednostek językowych referujących ilość) z onomazjologicznym (wydobycie zawartych w języku mechanizmów ilościowego porządkowania świata, pojęć /subkategorii/ organizujących ilościową projekcję rzeczywistości) (Gład, Prorok 2014). Referując wyniki przeprowadzonych obserwacji, **przyjmuję perspektywę onomazjologiczną**. Punkt wyjścia stanowią dla mnie treści będące efektem myślowego i zarazem językowego ujęcia rzeczywistości w interesującym mnie aspekcie ilościowym: przedmiotem uwagi są te elementy mapy myśli, które są ujęzykowane, a prowadzone analizy zmierzają do pokazania, jakie to są treści, w jakich relacjach pozostają względem siebie, a także jakie mają językowe wykładniki. Konsekwencją tego jest **holistyczny opis języka**, obejmujący różne jego poziomy – zarówno **leksykalny**, jak też **gramatyczny** (w tym **składniowy** oraz **morfologiczny**, czyli **słowotwórczy** i **fleksyjny**) – które współdziałają jako eksponenty tych samych treści. Taki opis kategorii językowych postuluje J. Bartmiński w *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics* (2009); zastosowali go w zespole lubelskim J. Adamowski do opisu przestrzeni (1999), M. Nowosad-Bakalarczyk do opisu płci (2009), a także do opisu podmiotu U. Majer-Baranowska (2003) i do opisu czasu J. Szadura (2013).

II. Ilość rzeczy w *Sprawozdaniu NIK*

Materiał językowy stanowiący podstawę prezentowanych niżej analiz został zaczerpnięty ze *Sprawozdania z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 2006 roku*³. Wybrałam z niego cytaty zawierające wykładniki językowe

² Przyjmuję stanowisko R. Grzegorzycykowej, która godząc obiektywizm poznania (zachowując bazowy realizm) z subiektywizmem tej operacji, opowiedziała się „za interpretującym charakterem języka, który pojęciowo kształtuje poznawany świat” (Grzegorzycykowa 1996: 18).

³ Zatwierdzonego przez Kolegium NIK 6 czerwca 2007 r., opublikowanego na stronie internetowej NIK <http://www.nik.gov.pl/o-nik/sprawozdania-z-dzialalnosci-nik/>. *Sprawozdanie* wraz z pięcioma załącznikami liczy 404 strony. Z wybranych losowo stron tego tekstu

treści stanowiącej odpowiedź na potencjalne pytanie⁴ mieszczące się w ogólnej formule: „Ile X-a?”. Zawarte w niej słowo *ile* symbolizuje kategorię ilości nakładaną na inne kategorie pojęciowe (symbolizowane przez X), takie jak rzeczy, zdarzenia, cechy rzeczy lub cechy zdarzenia. W artykule przybliżę jedynie ilościowe postrzeganie rzeczy. Pojmuję je szeroko jako byty doświadczane przez człowieka zarówno w świecie istniejącym realnie, jak też w świecie istniejącym intencjonalnie (wyobrażanym), językowo konceptualizowane jako przedmioty, co oddaje forma ich nazwania – rzeczownik⁵. Analiza sposobu kwantyfikacji oznaczanych przez tę część mowy bytów pozwoliła wydobyć zawarte w języku mechanizmy ilościowego porządkowania świata (rzeczy), pojęcia (subkategorie) organizujące ilościową projekcję rzeczywistości (rzeczy). Należą do nich (na wyższym poziomie ogólności) trzy opozycje semantyczne: 1. ‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’, 2. ‘całość’ – ‘część’, 3. ‘dużo’ – ‘mało’. Przedstawię wykładniki skupionych wokół nich treści w wymienionej kolejności, przy czym chcę podkreślić, że kolejność ta ma przede wszystkim walor porządkujący wywód⁶.

1. Podstawową treścią ilościową wyrażaną w zgromadzonym materiale są opozycyjne względem siebie **znaczenia: ‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’**. W polszczyźnie jest to treść zgramatyzalizowana. Jej wykładnikami są formy

(dokładnie z co piątej strony poddanej szczegółowemu oglądowi) wypisano cytaty, w których wyrażony został ilościowy aspekt istnienia przedstawianego świata. Zbudowana w ten sposób baza materiałowa liczy 83 strony znormalizowanego maszynopisu (prawie 28 tysięcy wyrazów, ponad 500 kontekstów).

⁴ Używam określenia *pytanie potencjalne*, mając na uwadze fakt, że odpowiedzi na nie pojawiają się nawet w sytuacji, gdy nie było ono postawione *explicite* czy *implicite*. Jak bowiem zauważa M. Čoroleeva (1989: 93), „[w]ażną specyfiką procesu myślenia jest charakterystyka ilościowa przedmiotów. Jako istotny sposób odbierania obiektów rzeczywistości ilość jest zatem jedną z podstawowych kategorii semantycznych, przenikających całkowicie system języka (obejmujących cały system)”. Autorka powołuje się na stwierdzenie Ch. Bally’ego, że „wszystko, o czym się myśli jako o czymś rzeczywistym, rozpatruje się jako określona lub przynajmniej możliwą do określenia ilość, nawet jeśli ilości tej nie można określić”, i dalej „wirtualne pojmowanie rzeczy, procesu, czy jakości, aby mogło być aktualizowane i stać się elementem wypowiedzenia, musi zostać utożsamione z realnym obrazem wobec nadawcy, tj. musi zostać zindywidualizowane, a indywidualizować pojęcie znaczy jednocześnie zlokalizować (I) i określić ilościowo (II)” (cyt. za Čoroleeva 1989: 93).

⁵ Zdaniem Jodłowskiego (1971: 25), „podstawą językowego sformułowania części mowy stała się odbita w nich percepcja form świata”. Z tego powodu kategorie semantyczne uznaje za nadrzędne w stosunku do kategorii ontologicznych i kategorii odbitych w częściach mowy, przy czym te ostatnie określa mianem kategorii epistemologicznych. Według niego są to w zasadzie kategorie ontologiczne, „stosowane jednak zgodnie z percepcją tkwiącą u podstaw zwyczajów językowego” (Jodłowskiego 1971: 25). Zgodnie z tym rzeczownik oznacza nie rzecz, lecz rzeczowność, tj. rzeczowne ujmowanie składników rzeczywistości; przymiotnik oznacza przymiotność, tj. przymiotne ujmowanie cechy; czasownik oznacza procesowość, tzn. procesowe ujmowanie czynności itd.

⁶ W jakimś stopniu oddaje też rangę poszczególnych opozycji w polu semantycznym ilości, wątek ten jednak pozostawiam do odrębnego omówienia.

liczby pojedynczej i mnogiej rzeczowników. Rozpatrzmy pod tym względem przykłady [1]–[6]:

[1] Prezes NIK, wykonując obowiązki określone w Konstytucji RP, ustawie o NIK i regulaminie Sejmu RP, uczestniczył w plenarnych posiedzeniach Sejmu: przedkładał najważniejsze dokumenty związane z działalnością Izby oraz prezentował stanowisko w istotnych sprawach mających związek z kontrolami przeprowadzonymi przez Izbę. N100⁷;

[2] Izba była też aktywnym uczestnikiem Komitetu Kontaktowego, w skład którego wchodzi prezesa najwyższych organów kontroli państw Unii Europejskiej i prezes ETO. N105;

[3] Podczas posiedzeń komisji prawniczej rozpatrującej projekt, przedstawiciel Izby zgłosił ponadto dodatkowe uwagi, precyzujące m.in. zapisy odnoszące się do wspomnianych funkcji publicznych pełnionych przez pracowników NIK zajmujących określone stanowiska (uwagi te zostały uwzględnione). N115;

[4] Wśród zwracających się z wnioskami o udostępnienie informacji publicznej, w trybie określonym ustawą o dostępie do informacji publicznej, wyróżnić można dwie grupy. Pierwszą stanowią osoby fizyczne, którym przepisy ustawy zagwarantowały dostęp do informacji publicznej, natomiast drugą wnioskodawcy, którzy prawo do tego typu informacji mają z mocy innych ustaw. N140;

[5] Wiele do życzenia pozostawiała sama organizacja egzaminów. Ich regulaminy nie zawierały podstawowych danych, takich jak sposób podejmowania przez PKE decyzji w poszczególnych sprawach, w tym zasad ustalania ocen łącznych z egzaminów pisemnych i ustnych oraz zwalniania eksternów z części bądź całości egzaminów. NZ3/35;

[6] Uzgodniono, że Kongres powinien przyjąć dokument na temat jakości kontroli oraz zbiór wskazówek dotyczących kontroli programów polityki społecznej. N50

Mamy wśród nich zróżnicowane liczbowo zarówno rzeczowniki konkretne: *prezes* [1] – *prezesa* [2], *dokument* [6] – *dokumenty* [1], jak też przeważające w zgromadzonym materiale rzeczowniki abstrakcyjne: *stanowisko* [1] – *stanowiska* [3], *ustawa* [1] – *ustawy* [4], *regulamin* [1] – *regulaminy* [5], w polszczyźnie bowiem – jak zauważył B. Norman (2009: 102) – dość łatwo (w porównaniu np. do języka rosyjskiego) od rzeczowników przynależnych do tej kategorii (rzeczowników abstrakcyjnych) tworzy się formy liczby mnogiej, co świadczy o dużej regularności opozycji liczbowych w naszym języku⁸.

⁷ Wybrane cytaty ze *Sprawozdania NIK* (2007) zapisano kursywą i opatrzone metryczką odsyłającą do źródła, tj. zawierającą znak N (skrót nazwy źródła) i numer strony, z której zaczerpnięto dany cytat (w przypadku załączników do *Sprawozdania NIK* stosowano symbol NZ, następnie numer załącznika/numer strony). Podkreślenia w cytatach pochodzą ode mnie: mają na celu skupić uwagę czytelnika na wybranych formach, które są w danym miejscu wywodu przedmiotem analizy.

⁸ Do odrębnego omówienia pozostawiam problem relacji semantycznej między formą liczby pojedynczej a formą liczby mnogiej, która oddaje nie tylko różnice ilościowe, ale i jakościowe

Opozycyjne znaczenia 'jeden' – 'więcej niż jeden' mogą zostać wyostrzone, co pozostaje w związku z charakterystycznym dla tekstów urzędowych wysokim stopniem precyzji wyrażenia. I tak znaczenie 'jeden', którego nośnikiem jest forma liczby pojedynczej rzeczowników (mających regularny paradygmat liczbowy, użytych w referencji szczegółowej, tzn. w taki sposób, że mają odniesienie do konkretnych obiektów rzeczywistości pozajęzykowej), np. *prezes* w [1] może być dodatkowo wzmocnione dzięki **użyciu liczebnika jeden**, który łączy się tylko z formami *singularis* i wyraźnie eksponuje pojedynczość desygnatu, np.:

[7] Tymczasem do tej pory nie stworzono nawet podstaw prawnych do budowy ZSIN, co wymagało uchwalenia jednej ustawy i znowelizowania innej. N170;

[8] Zespół wykonujący te zadania liczył, według stanu na koniec 2006 r., 27 osób w centrali Izby i po jednym pracowniku w każdej z delegatur. N65.

Pojedynczość (dokładniej: jedyność) desygnatu uwypukla także **użycie nazw własnych**, np.:

[9] Ustalono m.in., że dyrektor Pomorskiego Centrum Traumatologii w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym im. M. Kopernika w Gdańsku zlecił w 2004 r., kierując się opinią firmy doradczej, wykonywanie zadań głównego księgowego firmie zewnętrznej, mimo iż zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa szpital powinien zatrudniać osobę na takim stanowisku. N245.

Nazwy własne bowiem w odróżnieniu od nazw pospolitych przysługują jednostkowym przedmiotom, służą ich indywidualizacji, są niejako ich własnością. Z tego powodu można uznać je ze wykładnik znaczenia 'jeden' (a dokładniej: 'jeden i tylko jeden')⁹.

Nośnikiem ogólnego znaczenia 'więcej niż jeden' są **formy liczby mnogiej** (zob. [1]–[6]). Warto zwrócić uwagę, że przyjmują je nie tylko rzeczowniki pospolite o regularnym paradygmacie liczbowym (policzalne), ale czasami także – jak w przykładach [10] i [11] – nazwy własne. Użyte w nietypowy sposób, tj. w formie liczby mnogiej (*Regionalne Izby Obrachunkowe, „Polmosy”*), pozwoliły w syntetyczny sposób wyrazić wielość obiektów noszących takie same nazwy:

[10] W tym samym miesiącu Izba była organizatorem konferencji w Szczecinie, poświęconej zaprezentowaniu „Pozycji ustrojowej, zadań i kompetencji NIK”

(por. *potrzeba – potrzeby, organizacja – organizacje*), a także czynniki, które mają wpływ na tworzenie odpowiednich form liczby mnogiej (sprzyjają temu procesowi lub go blokują, albo co najmniej utrudniają). Np. Łukasz Szałkiewicz (2013) stwierdza, że brak liczby mnogiej to nie jest jakiś defekt systemu (ponieważ system nie ogranicza w żaden sposób możliwości jej tworzenia), lecz sprawa pragmatyki, potrzeby i częstości używania danej formy.

⁹ Szczególny charakter nazw własnych, służących do wyróżnienia i identyfikacji ściśle określonego jednostkowego desygnatu, w polszczyźnie pisanej jest eksponowany także graficznie – zgodnie z obowiązującymi normami ortograficznymi zapis nazw własnych wymaga użycia wielkich liter.

prezydentom Landesrechnungshofs przygranicznych krajów związkowych Republiki Federalnej Niemiec Brandenburgii i Saksonii oraz Berlina. W konferencji uczestniczyli także prezesi Regionalnych Izb Obrachunkowych w Szczecinie, Opolu i Zielonej Górze oraz przedstawiciel EURORAI. N55;

[11] W sposób nieprzejrzysty przebiegał proces prywatyzacji niektórych przedsiębiorstw „Polmos” (w Żyrardowie, Siedlcach, Stargardzie Gdańskim i Warszawie), co Izba ustaliła w wyniku kontroli prywatyzacji przedsiębiorstw przemysłu spirytusowego [por. zał. nr 3, str. 16]. W szczególności niejasne i dowolne były rozstrzygnięcia w kwestii wyboru inwestorów, a zwłaszcza uzasadnienie tego wyboru (osoby kierujące prywatyzowanymi „Polmosami” w Warszawie, Siedlcach i Żyrardowie były powiązane z inwestorami). N245.

Znaczenie bliżej niesprecyzowanej wielkości wyrażają też rzeczowniki *pluralia tantum*¹⁰, por.:

[12] Omówiono także problematykę ochrony środowiska w kontrolach NIK, dotyczących m.in. zarządzania odpadami przemysłowymi i domowymi, wody pitnej i zanieczyszczania morza). N55;

[13] W 2006 r. przedstawiciele Izby uczestniczyli w posiedzeniach komisji sejmowych prezentując m.in. ustalenia kontroli dotyczące następujących dziedzin funkcjonowania państwa: 1) budżet i finanse publiczne [...]. N105.

W tekście urzędowym jednak ogólne znaczenie ‘więcej niż jeden’, kodowane przez formę *pluralis* rzeczownika, jest najczęściej dookreślane za pomocą **liczebników** (tzw. **głównych**, nazywających liczby arytmetyczne), które **w najbardziej precyzyjny sposób pozwalają wyrazić liczebność** przedmiotów. W badanym materiale liczebniki główne występują bardzo często, przy czym – ze względu na obowiązujące w tekstach drukowanych konwencje redakcyjne – liczebniki od jeden do dziewięciu są zapisywane słownie, natomiast liczebniki od 10 wzwyż – za pomocą cyfr, np.:

[14] Trzej wykonawcy, którzy złożyli oferty byli powiązani osobowo (dwaj pozostali zrezygnowali z udziału w postępowaniu). N245;

[15] Kontrola wykazała także, że fundusz dofinansował i rozliczył dwa zadania nieinwestycyjne na kwotę 358 tys. zł, chociaż nie było ku temu przesłanek. NZ3/85;

[16] NIK ustaliła, że Główny Geodeta Kraju zawarł porozumienia z jednym starostą i pięcioma prezydentami miast na prawach powiatu, w ramach których to

¹⁰ Przyjmuję, że kategoria nazw *pluralia tantum* ma podstawy semantyczne. Dowodzi tego na przykładzie języka angielskiego A. Wierzbicka (1999, 2006). Także autorka monografii o polskich *pluralia tantum* – T. Fidelówna (1968) – poświęca rozdział na przedstawienie kategorii semantycznych reprezentowanych przez te rzeczowniki. Wyróżnione przez nią kategorie semantyczne są – jak pokazują przeprowadzone przeze mnie badania (2017 a i b) – kontynuowane przez nowe (nienotowane w opracowaniu Fidelówny) jednostki leksykalne, powiększające kategorię nazw *pluralia tantum* we współczesnej polszczyźnie, co – w mojej ocenie – potwierdza ich semantyczną motywację.

porozumień do jednostek pilotażowych przekazano sprzęt i oprogramowanie umożliwiające m.in. dostosowanie dotychczasowej ewidencji gruntów i budynków do wymogów budowanego ZSIN. NZ3/55;

[17] Mimo braku uregulowań prawnych, sześć urzędów marszałkowskich w latach 2002–2003 utworzyło swoje przedstawicielstwa w Brukseli, zajmujące się m.in. pozyskiwaniem informacji i środków finansowych z funduszy celowych Unii Europejskiej. NZ3/90;

[18] W styczniu 2006 r. nieruchomości stanowiące własność kontrolowanych gmin obejmowały 45,3 tys. ha, z których 6,4 tys. ha trwale rozdysponowano, tj. oddano w wieczyste użytkowanie, a pozostałe 38,9 tys. ha tworzyło gminny zasób nieruchomości. NZ3/75.

Łączą się one z nazwami obiektów (zarówno konkretnych, ale też – co bardzo częste w tekście urzędowym – abstrakcyjnych, np. instytucji, działań) oraz z nazwami konwencjonalnych jednostek miary, np. *złoty, hektar*. Warto też zwrócić uwagę, że w badanym materiale bardzo często występują liczebniki nazywające liczby nawet kilkucyfrowe.

Opis rzeczywistości prezentowany w *Sprawozdaniu NIK* nie zawsze jest tak ścisły, bywa, że jest tylko **przybliżony**¹¹. Np. użycie **liczebника nieokreślonego** pozwala jedynie wskazać **przedział**, w ramach którego mieści się liczba obiektów, o których się orzeka, np.:

[19] Wyniki badań wskazywały ponadto na powierzchowność kontroli wykonywanych przez Zespół Kontroli Wewnętrznej, w wyniku których ujawniono jedynie kilka uchybień w gospodarowaniu nieruchomościami Skarbu Państwa, jak również na niedostateczny nadzór nad działalnością Agencji ze strony Ministra Obrony Narodowej. N230;

[20] W kilkunastu gminach wójtowie nie ewidencjonowali nawet nieruchomości należących do gminnego zasobu nieruchomości, a w 26 wystąpiły rozbieżności między danymi urzędów gmin a danymi ujętymi w geodezyjnej ewidencji gruntów i budynków, prowadzonej przez starostów. NZ3/75;

[21] Bariereą stanowił też, wprowadzony przepisami krajowymi, obowiązek załączania do wniosku dużej liczby dokumentów, liczących niekiedy po kilkaset stron. N215;

[22] Z uwagi na zgromadzenie na niewielkiej przestrzeni kilkaset tysięcy osób, będą one zawsze niosły ryzyko zaistnienia zdarzeń niebezpiecznych. N185.

Z przybliżonym wyrażeniem liczności mamy też do czynienia w przypadku **wskazania granicy dolnej i/lub górnej liczby przedmiotów**, o których się orzeka, np. językowe zarysowanie granicy dolnej (użycie partykuł: *ponad, powyżej, co najmniej*) pozwala wyrazić, że liczba przedmiotów,

¹¹ Na temat wykładników przybliżoności sądu zob. Grochowski 1996, Duszkin 2010.

o których się orzeka znajduje się w niewielkiej odległości powyżej wskazanego punktu na wyobrażanej skali arytmetycznej, por.:

[23] Egzamin przed tym nielegalnym zespołem zdało pomyślnie ponad 500 maturzystów, którzy uzyskali możliwość ubiegania się o przyjęcie na wyższe uczelnie. NZ3/35;

[24] Przychody AMW za sprzedane walory wyniosły ponad 50 mln zł. N230;

[25] W latach 1990–2005, w badanych podmiotach skomunalizowano nieruchomości o powierzchni ponad 42,1 tys. ha. Proces ten zakończono jedynie w 9 gminach, w 16 pozostało jeszcze do skomunalizowania co najmniej 4,3 tys. ha, zaś 4 gminy w ogóle nie posiadały informacji o liczbie nieruchomości gruntowych podlegających komunalizacji. NZ3/75;

[26] Z dniem 1 września 2005 r. odstąpiono od pobierania opłat za przejazdy autostradami ciężarówek o masie powyżej 3,5 tony. NZ3/30.

Językowe zarysowanie granicy górnej (użycie partykuł: *prawie, niemal, wyrażenia zbliżonej do*) pozwala wyrazić, że liczba przedmiotów, o których się orzeka, sytuje się w niewielkiej odległości poniżej wskazanego punktu symbolizującego granicę zbioru wartości spełniających warunek prawdziwości głoszonego sądu, por.:

[27] W ciągu prawie 10 lat od wejścia w życie ustawy o regulacji rynku cukru i przekształceniach własnościowych w przemyśle cukrowniczym, wynikająca z niej koncepcja prywatyzacji sektora cukrowniczego nie została zrealizowana. NZ3/15;

[28] Z kolei zmniejszenie, w wyniku realizacji wniosku pokontrolnego, o 4,5% liczby akcji udostępnionej nieodpłatnie pracownikom (liczba ta odpowiadała ewentualnej dodatkowej partycypacji pracowników w podwyższonym w 2001 r. kapitale akcyjnym banku) pozwoliło uzyskać Skarbowi Państwa dodatkową korzyść w kwocie zbliżonej do 900 mln zł. N225;

[29] Przychody z tego źródła osiągnęły w latach 1991–2004 niemal 88 mld zł, jednak kwota ta nie narastała w sposób równomierny. N200.

Mogą też być wskazane granice górna i dolna równocześnie (użycie przyimków *od – do*), co pozwala zakreślić przestrzeń na wyobrażanej skali arytmetycznej, w ramach której mieszczą się wartości, które – zgodnie z prawdą – można orzec o danym wycinku rzeczywistości:

[30] W siedmiu z 22 jednostek stwierdzono uchybienia i nieprawidłowości we wdrażaniu audytu, m.in. opóźnienia w utworzeniu komórki audytu wewnętrznego (od 60 do 180 dni) oraz zatrudnieniu audytora (30–120 dni). NZ3/5.

W końcu może być również **wskazany punkt** (użycie partykuły *około*), wokół którego na wyobrażanej skali sytuują się wartości liczbowe spełniające warunek prawdziwości wyrażanego sądu, np.:

[31] W latach 2002–2004 do egzaminów takich przystąpiło w całym kraju, przed ok. 300 komisjami egzaminacyjnymi, łącznie ponad 300 tys. osób. NZ3/35;

[32] Rażąca sytuacja konfliktu interesów wystąpiła zwłaszcza podczas prywatyzacji „Polmosu” w Warszawie. Jego były dyrektor pełnił funkcję pełnomocnika Ministra Skarbu Państwa ds. prywatyzacji tego przedsiębiorstwa, a równocześnie on sam i jego syn byli udziałowcami spółki, która nabyła prywatyzowane przedsiębiorstwo, za cenę zaniżoną o około 3 mln zł. N245.

2. W analizowanym materiale są też wyrażane matematyczne lub quasi-matematyczne opozycyjne **pojęcia ‘całości’ i ‘części’**, np.:

[33] Wiele do życzenia pozostawiała sama organizacja egzaminów. Ich regulaminy nie zawierały podstawowych danych, takich jak sposób podejmowania przez PKE decyzji w poszczególnych sprawach, w tym zasad ustalania ocen łącznych z egzaminów pisemnych i ustnych oraz zwalniania eksternów z części bądź całości egzaminów. NZ3/35;

[34] W opinii jednostek nadzorujących realizację wymienionych programów, ich cele i założenia zostały w całości bądź w znacznej części osiągnięte, a uzyskane wyniki świadczą o dużym potencjale polskiej myśli naukowej. NZ3/40.

Pojęcia te są nakładane zarówno na obiekty jednostkowe, jak też na zbiory obiektów. I tak **znaczenie ‘całość’** może eksponować użycie rzeczownika *całość* lub wyrażenia przyimkowego *w całości*, np.:

[35] Po zlikwidowaniu wspomnianych ośrodków całość szkolenia podstawowego przejęły szkoły Policji, w tym także Wyższa Szkoła Policji. N180;

[36] Pakiet 33% akcji danej spółki, który Skarb Państwa wniósł w całości do jednego z funduszy. N225.

Sens ten przekazuje także wykorzystanie **kwantyfikatora *wszystkie/wszyscy*** wyraźnie sygnalizującego, że w wypowiedzi orzeka się o wszystkich elementach jakiegoś zbioru:

[37] Tylko w 6 gminach na 19 skontrolowanych selektywną zbiórką objęto wszystkich mieszkańców. NZ3/60;

[38] Jeśli chodzi o pozyskiwanie dochodów dla budżetu państwa i jednostek samorządowych, to z zakończonych w 2006 r. kontroli wynika, iż ciągle w stopniu niedostatecznym są wykorzystywane wszystkie istniejące w tej mierze możliwości. N195;

[39] Zdecydowane przyspieszenie tempa wykorzystania funduszy strukturalnych wymaga zintensyfikowania działań wszystkich zainteresowanych podmiotów, a także zwiększenia wydolności instytucji zaangażowanych w realizację programów współfinansowanych ze środków UE, szczególnie zatrudnienia adekwatnej do rozmiaru zadań liczby pracowników. N210;

[40] We wszystkich centrach kształcenia ustawicznego i zespołach szkół ujawniono poważne uchybienia w prowadzeniu dokumentacji finansowo-księgowej środków pochodzących z opłat za egzaminy. NZ3/35;

[41] NIK zdecydowanie negatywnie oceniła natomiast funkcjonowanie we wszystkich kontrolowanych szpitalach systemu kontroli finansowej. NZ3/70.

Również zastosowanie **zaimka *każdy/-al/-e*** implikuje istnienie jakiegoś zbioru obiektów, o którym się orzeka i w którym każdemu obiektowi z osobna przysługuje dana cecha:

[42] Zespół wykonujący te zadania liczył, według stanu na koniec 2006 r., 27 osób w centrali Izby i po jednym pracowniku w każdej z delegatur. Pracowników Wydziału Teleinformatyki i administratorów w delegaturach kierowano do udziału w specjalistycznych szkoleniach i konferencjach. N65;

[43] Każdą kontrolę wieńczą wnioski kierowane do badanych jednostek lub do ich instytucji nadrzędnych, wreszcie do właściwych organów państwa. N105.

Nośnikiem znaczenia 'całość' są też **nazwy zbiorów**. Posługiwanie się nimi pozwala – najogólniej – wyrazić znaczenie wielości ujętej jako jedna zamknięta całość. W analizowanym tekście występują trzy typy takich nazw. Należą do nich tzw. **collectiva**, czyli nazwy zbiorów w wąskim rozumieniu tego słowa, tj. derywaty słowotwórcze od rzeczowników mających regularny paradygmat liczbowy, np. *problematyka* wyraz pochodny od *problem* – *problemy*:

[44] Problematyka podnoszona w korespondencji skargowej ukazuje, przez pryzmat uchybień w pracy organów państwowych oraz nieprawidłowości w działalności podmiotów gospodarczych, kłopoty i troski życia codziennego obywateli, nieposzanowanie przysługujących im praw. N130

W analizowanym materiale odnalazłam tylko jeden przykład nazwy tego typu.

Podobny sens kodują jednostki leksykalne, takie jak: *tabor* 'ogół środków transportowych', *stado* 'gromada razem żyjących zwierząt danego gatunku; też: gromada ptaków'. W odróżnieniu od *collectivów* mają one regularny paradygmat liczbowy, pozwalający na wyrażenie wielości oznaczanych zbiorów, np.:

[45] Inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego, przy udziale funkcjonariuszy Policji, dokonali na zlecenie NIK badań stanu technicznego pojazdów służących do przewozu osób w komunikacji miejskiej. Izba negatywnie oceniła przewoźników za zły stan techniczny taboru, ponieważ okazało się, że usterki występowały w połowie spośród skontrolowanych 691 pojazdów wykorzystywanych do przewozów pasażerskich, zaś 17% z nich stwarzało poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa podróżnych lub ruchu drogowego. N95;

[46] Wspomniany system okazał się mało użyteczny w sytuacji dużego rozdrobienia gospodarstw i znacznej liczby niewielkich stad. N180.

Dodać jednak należy, że poza podanymi tu dwoma jednostkami nie odnalazłam innych przykładów nazw tego typu, co świadczy o tym, że podobnie jak *collectiva* nie są w tekście urzędowym szczególnie często używanymi środkami do wyrażenia znaczenia zbioru. W tej funkcji bowiem najczęściej są stosowane jednostki leksykalne, które wyrażają znaczenie zbiorowości w sposób bardzo ogólny i w związku z tym wymagają dookreślenia w postaci przydawki rzeczownej, nazywającej obiekty wchodzące w skład takiego zbioru. Np. *grupa, zespół, zbiór* użyte w wypowiedzi wymagają uzupełnienia otwieranej przez nie pozycji *czego* (rzeczownika w dopełniaczu lm):

[47] Przyczyną są zaniechanie systemowych działań w zakresie opieki i kształcenia nad tą grupą uczniów oraz niewystarczające uwzględnianie tej problematyki w analizach i ocenach funkcjonowania systemu oświaty i zadaniach nadzoru pedagogicznego. N260;

[48] Punktem zwrotnym w doskonaleniu działalności kontrolnej NIK był przegląd partnerski, przeprowadzony przez międzynarodowy zespół ekspertów w ramach projektu SIGMA. N150;

[49] Niewątpliwą barierą są także mankamenty systemu prawnego – zbioru norm regulujących sferę funkcjonowania systemu finansów publicznych. N25.

Wydzielone w ten sposób całości mogą być – jeśli występują w wielości i jeśli zaistnieje taka potrzeba – liczone. Wyrażanie tej operacji w zależności od potrzeb komunikacyjnych może odbywać się w sposób mniej lub bardziej precyzyjny. Wielość zbiorów może być wyrażana w sposób niedokładny (za pomocą form liczby mnogiej) lub w sposób dokładny (za pomocą liczebników), por.:

[50] NIK bierze również aktywny udział w pracach grup roboczych. Od 1999 r. Izba koordynuje pracę Grupy ds. kontroli środowiska. Jest także członkiem Grupy ds. informatyki i Komitetu ds. szkoleń. N50;

[51] Wśród zwracających się z wnioskami o udostępnienie informacji publicznej, w trybie określonym ustawą o dostępie do informacji publicznej, wyróżnić można dwie grupy. N140.

Widzimy zatem, że na znaczenie zbioru jako zamkniętej całości złożonej z obiektów jednostkowych nakładane są też pojęcia 'jeden' – 'więcej niż jeden'.

Znaczenie 'części' (podobnie jak 'całości') może być nakładane zarówno na obiekt jednostkowy, jak również zbiór takich obiektów. Z pierwszą sytuacją w tekście urzędowym spotykamy się rzadziej. Językowym wykładnikiem tej operacji jest użycie słowa *część* lub jego bliskoznaczników w połączeniu z nazwą przedmiotu jednostkowego, np.:

[52] Serwis www.nik.gov.pl ma wersję przeznaczoną dla czytelników anglojęzycznych. Część serwisu wydzielono dla Grupy Roboczej EUROSAI ds. Kontroli

Środowiska, której koordynatorem jest NIK. Zamieszczane są tam informacje o działaniach grupy oraz ustaleniach i wnioskach krajowych i zagranicznych kontroli prowadzonych przez jej członków. Również ta część strony ma swoją wersję w języku angielskim. N60.

Użyte w powyższym przykładzie słowo *część* ma stosunkowo szeroką łączliwość. W tekstach może być zastępowane przez wyrazy o podobnym znaczeniu, mające jednak węższą łączliwość i/lub nacechowanie stylistyczne, ograniczające zakres ich zastosowania, np.:

[53] Fragment witryny pn. Działalność NIK, oprócz wiadomości przekazywanych przez Biuro Rzecznika Prasowego, zawiera teksty Sprawozdań z działalności NIK, Analiz wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej z kolejnych lat, jak również teksty informacji o wynikach kontroli, z możliwością wyszukiwania w nich interesujących danych. N60;

[54] Funkcjonująca na północno-wschodnim i wschodnim odcinku granicy państwowej administracja celna nie była dostatecznie przygotowana do ochrony rynku wspólnotowego, mimo iż kolejne dokumenty określające jej strategię przewidywały zasadnicze przeobrażenia. NZ3/80.

Wydzielone w ten sposób części (podobnie jak omówione powyżej całości) mogą być liczone, a wykładnikami tej operacji będą wszystkie środki przedstawione w punkcie 1. (dotyczącym wyrażania relacji 'jeden' – 'więcej niż jeden'), w tym przede wszystkim gramatyczne formy liczby mnogiej, np.:

[55] Spółki AW i SAM zapewniły sobie przez cały czas trwania koncesji – a więc do 2027 r. – stały dopływ publicznych środków, zaś przedsiębiorcy dopłatę do przewozów na płatnych odcinkach autostrad. Tym samym Skarb Państwa faktycznie finansuje prywatne podmioty gospodarcze. NZ3/30.

Pojęcie 'części' w analizowanym źródle jest nakładane przed wszystkim na pojęcie 'zbioru'. Wykładnikiem tej operacji jest wskazywany już rzeczownik *część* użyty w kontekście rzeczownika nazywającego jakiś zbiór, np.:

[56] Skutkiem ubocznym likwidacji ośrodków szkolenia Policji było odejście z nich 354 policjantów, z których część przeszła na stanowiska niezwiązane ze szkoleniem, część zaś na emeryturę. N180;

[57] Oceny tej nie zmienia fakt, iż część zadań została wykonana, m.in. odbudowano i zmodernizowano wały przeciwpowodziowe na długości 100 km oraz zwiększono o 96,4 mln m³ zbiornikową i polderową retencję wód. NZ3/100.

Sens ten może być też wyrażony za pomocą innego rzeczownika nazywającego część danego zbioru, jak w poniższym przykładzie, w którym użyto derywatu od nazwy *grupa* – *podgrupa* (zatem nośnikiem treści 'część' jest przedrostek *pod-*):

[58] W skargach zakwalifikowanych do podgrupy transport (69 spraw, w 2005 r. – 96, spadek o 28%) wskazywano na nieprawidłowości w funkcjonowaniu firm przewozowych, przedsiębiorstw komunikacji samochodowej, kolejowej i lotniczej. N135.

Wreszcie na poziomie zdania znaczenie ‘część zbioru’ implikuje użycie kwantyfikatora *wszystkie/wszyscy* z partykułą przeczącą *nie*, np.:

[59] W wyniku kontroli ustalono również, że nie wszystkie podmioty wywiązywały się z obowiązku terminowego uiszczania opłat produktowych. NZ3/60;

[60] Nie wszystkie zakłady opieki zdrowotnej dostrzegły jednak w porę, że ustawa o zamówieniach publicznych z 1994 r. została w 2004 r. zastąpiona Prawem zamówień publicznych, obszernie zresztą w 2006 r. znowelizowanym. NZ3/70;

[61] Nie wszyscy bowiem mają świadomość, że znaczna część środków, którymi dysponuje aktualnie administracja rządowa, nie jest ujmowana w budżecie państwa. N25.

W przytoczonych powyżej przykładach wielkość ‘części’, o której się orzeka, nie została bliżej określona. Jednak w rozpatrywanym źródle można znaleźć wiele przykładów, w których ujawnia się dążenie do jej precyzyjnego wyrażenia. W sposób najbardziej ścisły treść tę pozwalają wyrazić liczebniki w połączeniu z nazwami obiektów (np. *kontrolowane jednostki*), z tzw. konwencjonalnymi jednostkami miary, takimi jak *złoty*, *hektar* oraz – co bardzo częste w tekście *Sprawozdania NIK* – z nazwą lub symbolem pojęcia matematycznego procent (*procent* ‘(%) setna część danej wielkości’), np.:

[62] Poważne zmiany organizacyjne, czyli obejmujące ponad połowę wydziałów lub departamentów, przeprowadzono w 12 z 14 kontrolowanych jednostek. NZ3/90;

[63] W styczniu 2006 r. nieruchomości stanowiące własność kontrolowanych gmin obejmowały 45,3 tys. ha, z których 6,4 tys. ha trwale rozdysponowano, tj. oddano w wieczyste użytkowanie, a pozostałe 38,9 tys. ha tworzyło gminny zasób nieruchomości. NZ3/75;

[64] Na podstawie mianowania zatrudniano 1.152 osoby wykonujące lub nadzorujące czynności kontrolne, czyli 88,1% pracowników z tej grupy. N35.

Wielkość części może też być wyrażona w sposób przybliżony. Wykorzystywane są w tym celu te same środki językowe, co w przypadku omówionej w p. 1. liczności przedmiotów. Może zostać wskazana **górną granicą wielkości części**, co odbywa się z wykorzystaniem partykuł *niemal*, *prawie*, *blisko*, użytym w kontekście liczebników ułamkowych (np. *połowa*, *dwie trzecie*) oraz wartości procentowych:

[65] Prawie połowa obywateli (44%) ma dobre zdanie o działalności NIK, osób źle oceniających pracę NIK jest dużo mniej (18%). N125;

[66] W konsekwencji informacje o niemal dwóch trzecich zwierząt objętych kontrolą NIK były niekompletne. N180;

[67] Ograniczenie działalności ośrodków miało pozwolić zaoszczędzić 3,3 mln zł, jednakże koszty związane z likwidacją tylko trzech ośrodków w Lublinie, Brzegu i Toruniu przekroczyły 1,2 mln zł, zaś koszty reaktywacji w latach 2004–2005 ośrodków w Sieradzu, Poznaniu i Gdańsku pochłonęły 2,9 mln zł – blisko 90% spodziewanych oszczędności z likwidacji wszystkich 14 ośrodków. N180.

Może również zostać zarysowana **granica dolna wielkości części**, np. za pomocą partykuły *ponad*:

[68] W 2004 r. ponad połowa dróg publicznych wymagała pilnych remontów. N100;

[69] Np. w 2002 r. ponad połowę przychodów uzyskano z prywatyzacji Zakładu Energetycznego STOEN SA [...]. N200;

[70] W rezultacie ponad 70% złożonych wniosków wymagało uzupełnienia [...]. NZ3/5.

Mogą też zostać wskazane **obie granice** (równocześnie górna i dolna) wielkości części – wyznaczenie wielkościowego interwału odbywa się z wykorzystaniem przyimków *od – do*:

[71] Miały one możliwość przygotowywania się do owych sprawdzianów na kursach organizowanych przez centra kształcenia ustawicznego. W rezultacie, próbę tę przechodziło pomyślnie od 75% przystępujących do egzaminów z zakresu szkoły podstawowej, do 98% – w szkołach policealnych. NZ3/35;

[72] W 9 skontrolowanych gminach od 8% do 82% zmniejszył się udział odpadów opakowaniowych w ilości odpadów wytworzonych. NZ3/60.

Z przybliżonym wyrażeniem wielkości części mamy też do czynienia w przypadku wskazania punktu na wyobrażonej skali arytmetycznej, wokół którego (w niewielkiej odległości) sytuują się wartości liczbowe, które zgodnie z prawdą można orzec o danym wycinku rzeczywistości:

[73] Wskutek braku odpowiedniego nadzoru ze strony jednostek certyfikujących, około 40% gospodarstw i 79% przetwórci (spośród odpowiednio 66 i 28 objętych badaniami) nie przestrzegało zasad prowadzenia produkcji ekologicznej. N245;

[74] Charakter działalności NIK przesądza o strukturze wydatków. Dominowały wydatki osobowe (ze składnikami pochodnymi – 79%). Około 12% stanowiły wydatki ogólnoadministracyjne (zabezpieczenie i utrzymanie w sprawności technicznej budynków, pomieszczeń, sprzętu i wyposażenia biurowego). N75.

3. W polu wyrażania ilości sytuacji się też opozycyjne **pojęcia** 'dużo' – 'mało', które są efektem oceny liczby i miary przedmiotów w odniesieniu do jakiejś normy¹². Oba z wymienionych pojęć mają swoje wykładniki w badanym tekście *Sprawozdania NIK*, przy czym – co ciekawe – częściej komunikowane jest **znaczenie** 'dużo'. Jego eksponentem jest najczęściej **liczebnik (tzw. nieokreślony) wiele** używany w połączeniu z nazwami przedmiotów policzalnych, głównie abstrakcyjnych, co nie dziwi, ponieważ – jak zauważyła E. Janus (1975) – łączy się on przede wszystkim z rzeczownikami abstrakcyjnymi, które zdecydowanie dominują w zgromadzonym materiale:

[75] W rezultacie wielu przedsiębiorców nie respektowało limitów wydobycia, przekraczało granice obszaru górniczego, działało niezgodnie z planem zagospodarowania złoża, a także planem ruchu zakładu górniczego, nieprawidłowo ewidencjonowało ilości wydobytych kopalin i naliczało opłaty eksploatacyjne. N185;

[76] Nie była to jednak wyłączna zasługa aparatu skarbowego, lecz w znacznej mierze wynik podwyższenia wysokości stawek podatkowych na wiele towarów i usług, wypłacenia w 2005 r. zwrotów podatku z dochodów 2004 r., a także akcesji Polski do Unii Europejskiej i związanej z tym zmiany w systemie jego poboru. N200;

[77] Smutnego obrazu sytuacji dopełniają zaniechania i opóźnienia w wydaniu wielu aktów wykonawczych, których brak uniemożliwia właściwe funkcjonowanie szeregu ustaw. N215;

[78] W wielu kontrolowanych komisjach nie zapewniono też warunków do zabezpieczenia dokumentacji egzaminacyjnej przed dostępem nieuprawnionych osób. N245;

[79] Ponadto wymagał pracochłonnego wprowadzania i analizowania danych, nie posiadał natomiast wielu funkcji usprawniających jego obsługę i umożliwiających odpowiednie filtrowanie danych. N180;

[80] Generował też wiele błędnych informacji, m.in. na temat płci zwierzęcia, przemieszczania, daty przybycia do stada, co powodowało, że niektóre miejsca gromadzenia bydła zostały zarejestrowane jako gospodarstwa, a handlowcy jako przewoźnicy. N180;

[81] Kontrola, obejmująca okres od lipca 2003 r. do czerwca 2005 r., ujawniła też wiele innych nieprawidłowości. N180;

[82] Wiele problemów, zresztą nadal nie do końca rozwiązanych, stwarzało wykorzystanie funduszy strukturalnych w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. N210;

[83] W konsekwencji księgi rachunkowe tych jednostek były nierzetelne, a w wielu przypadkach niesprawdzalne. NZ3/35.

¹² Na temat normy w interesującym nas znaczeniu zob. Apresjan 1980.

Znaczenie 'dużo' jest też wyrażane za pomocą pluralnej formy **liczebnika** *tysiąc* – *tysiące*, który w takim użyciu nie oznacza pojęcia liczby arytmetycznej, lecz koduje ocenę ilości jako znacznie przekraczającej przyjętą normę, np.:

[84] Zdaniem Izby, udzielenie kontrolowanym jednostkom pomocy publicznej było konieczne, bowiem niepodjęcie takich działań oznaczałoby upadłość stoczni i utratę pracy przez tysiące pracowników, tym niemniej część pomocy udzielona została nielegalnie – bez uprzedniego uzyskania opinii Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, a po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej – bez uzyskania stanowiska Komisji Europejskiej. N205.

Podobny sens jest przekazywany także za pomocą innych jednostek językowych, np. wyrażenia metaforycznego *szeroki wachlarz*:

[85] Szeroki wachlarz problemów podnoszonych w korespondencji skargowej, po analizie porządkującej sygnalizowane nieprawidłowości ze względu na przedmiot, podmiot i miejsce ich powstania, ukazuje rozmaite – często niedostrzegane przez właściwe organy administracji publicznej, a negatywnie oceniane przez obywateli i wywołujące niekiedy silne emocje – aspekty życia społeczno-gospodarczego kraju. N130.

Ocenę liczby przedmiotów jako dużą wyraża także **użycie partykuły** *aż* przy precyzyjnie podanej liczbie przedmiotów:

[86] Kontrolujący stwierdzili, że mimo obowiązku prowadzenia publicznie dostępnego wykazu danych o dokumentach zawierających informacje o środowisku i jego ochronie, aż 22 jednostki nie posiadały takiego wykazu, czym naruszyły art. 19 ust. 6 ustawy – Prawo ochrony środowiska. NZ3/65;

[87] Izba krytycznie oceniła realizację ujętego w Programie zadania pn. Usprawnienie dotychczasowych narzędzi eksportu. Z dziewięciu działań przewidzianych w jego ramach nie zostało wykonanych aż siedem, przede wszystkim związanych ze zwiększeniem w promocji gospodarczej roli – podległych resortowi gospodarki – wydziałów ekonomiczno-handlowych ambasad, konsulatów i stałych przedstawicielstw Rzeczypospolitej Polskiej. NZ3/25.

Z kolei wykładnikiem **znaczenia** 'mało' nałożonego na liczbę przedmiotów policzalnych jest **użycie partykuł**: *tylko, zaledwie*:

[88] W 2006 r. NIK skierowała do właściwych sądów rejonowych – wydziałów grodzkich tylko jeden wniosek o ukaranie za popełnienie wykroczenia określonego w art. 98 ustawy o NIK, polegającego na uchylaniu się od kontroli lub utrudnianiu jej przeprowadzenia (w 2005 r. – 4 wnioski). N120;

[89] Transakcja ta tylko w dwóch przypadkach przyniosła niewielki zysk; w czterech kolejnych Agencja jedynie odzyskała kwoty równe wartości wniesionego mienia, zaś w dwóch pozostałych odnotowała straty w wysokości przekraczającej 4,2 mln zł. N230;

[90] Mimo ustawowego obowiązku, plan wykorzystania gminnego zasobu nieruchomości, sporządziło tylko 6 wójtów. NZ3/75;

[91] W latach 2002–2005 na przedsięwzięcia objęte programem przeznaczonych zostało jedynie 214 mln zł, z których wykorzystano 209,5 mln zł, a 4 mln zł przesunięto na 2006 r. NZ3/100;

[92] Do końca grudnia 2005 r. instytucje zarządzające wystąpiły o refundację środków w łącznej wysokości zaledwie 75,8 mln euro. NZ3/5.

Znaczące odstępstwa od przyjętych norm liczności, kwalifikowane zarówno jako nadmiar, jak i niedobór czegoś, są oceniane negatywnie, por.:

[93] Obowiązki w tej dziedzinie powierzone zostały zbyt wielu jednostkom organizacyjnym, co powodowało powielanie tych samych zadań na poszczególnych szczeblach kierowania i dowodzenia. NZ3/45;

[94] Za mało było psychologów – co czwarta placówka nie zatrudniała ani jednego – i pracowników kulturalno-oświatowych. NZ3/50.

W tych samych kategoriach co przedmioty policzalne są charakteryzowane również rzeczy mierzalne, tj. wielkości wydzielanych części. Wyrazem oceny 'dużo' jest rzeczownik *większość* (pochodny od przymiotnika *wiekszy*) oznaczający większą część jakiejś całości (zbioru obiektów):

[95] W projekcie uwzględniono większość zgłoszonych przez Izbę wniosków de lege ferenda oraz uwagi wynikające z kontroli NIK dotyczących tych zagadnień. N110;

[96] Najwyższa Izba Kontroli krytycznie oceniła gospodarowanie gminnym zasobem nieruchomości przez większość skontrolowanych gmin. NZ3/75;

[97] Większość zbadanych postępowań o udzielenie przez beneficjentów zamówienia publicznego została przeprowadzona prawidłowo. NZ3/85.

Podobny sens wyrażają **przymiotniki** *znaczny* oraz *niemały* (przedrostek *nie-* neguje cechę zawartą w podstawie):

[98] Znaczna część takich nieruchomości nie została udostępniona użytkownikom lub udostępniono je nieodpłatnie. N220;

[99] W korespondencji zakwalifikowanej do grupy łączność (146 skarg, w 2005 r. – 216, spadek o 32%) krytyce poddawano zarówno sposób naliczania opłat za usługi telekomunikacyjne, jak i nierzetelne – zdaniem skarżących – rozpatrywanie skarg i reklamacji. Znaczna część skarg dotyczyła działalności największego krajowego operatora – Telekomunikacji Polskiej SA. N135;

[100] Niemała część kłopotów sprzedanych przez NFI spółek zawiniona została przez niegospodarność nowych władz, ich nietrafne decyzje oraz brak reakcji na zmieniające się warunki rynkowe. Z tych właśnie powodów, mimo udzielonej pomocy publicznej przekraczającej wartość majątku przedsiębiorstwa, pogarszała się kondycja ekonomiczna PZNTK. N225.

Także partykuły *aż*, *niemal* użyte w kontekście charakterystyki wielkości części wyrażonej czy to w sposób precyzyjny, czy to w sposób przybliżony lub nawet bliżej nieokreślony, komunikują stosunek mówiącego do przedstawianego stanu rzeczy (eksponując ocenę 'dużo'):

[101] Z KFD pokrywa się też budowę i utrzymanie wszystkich dróg krajowych. Tymczasem, wskutek podpisania aneksów oraz refundacji za przejazdy ciężarówek autostradami, aż 86% środków finansowych uzyskiwanych przez KFD z opłat winietowych trafia do koncesjonariuszy. NZ3/30;

[102] W sytuacji, kiedy wyczerpały się już niemal wszystkie możliwości załatwienia sprawy, zwracano się z prośbą o pomoc do NIK, podkreślając niejednokrotnie, że jest to „ostatnia deska ratunku”.

Z kolei uznanie wielkości części za małą jest wyrażane za pomocą partykuł *zaledwie*, *jedynie*, *tylko* zastosowanych w połączeniu z wyrażeniem w precyzyjny sposób określającym wielkość tej części [103]–[104] lub jedynie ją przybliżającym [105]:

[103] W drugim przypadku wykorzystano – jak dotychczas – zaledwie 25% zaplanowanej kwoty i wykonano jedynie 3 spośród 38 zadań. NZ3/40;

[104] W latach 2002–2004 selektywnie zebrano zaledwie 6% wytworzonych odpadów, a opakowania stanowiły 0,9% wszystkich śmieci. Tylko w 6 gminach na 19 skontrolowanych selektywną zbiórką objęto wszystkich mieszkańców. NZ3/60

[105] Na realizację programu FDI w skali całego kraju przeznaczono 64,2 mln euro, z czego wykorzystane zostało niewiele ponad 80%. NZ3/95.

III. Podsumowanie

Ogląd świata w aspekcie ilościowym w analizowanym tekście urzędowym organizują krzyżujące się ze sobą relacje: 'jeden' – 'więcej niż jeden', 'całość' – 'część', 'dużo' – 'mało', które kształtują mechanizmy ilościowego porządkowania świata w języku w ogóle, formują semantyczną kategorię 'ilości' (por. Krumova 1989). Określenie specyfiki ilościowego ujmowania świata w badanym typie tekstu wymaga porównania z ujęciem świata od tej strony prezentowanym w innych pod względem stylistycznym tekstach, zwłaszcza reprezentujących polszczyznę potoczną w szerokim rozumieniu tego terminu (tj. używaną przez ludzi w najszerszym zakresie, stanowiącą bazę derywacyjną dla innych stylów, zob. Bartmiński 1981; 1993)¹³. Zawężając wnioski do zaprezentowanego

¹³ W tym celu dokonałam analizy kontrastowego pod względem stylistycznym tekstu – powieści W. Myśliwskiego pt. *Traktat o huskaniu fasoli* (Nowosad-Bakalarczyk 2014). Porównanie

tu materiału językowego, należy stwierdzić, że w związku z dążeniem do precyzji tak typowym dla tekstów urzędowych (zob. Wojtak 1993), a także w związku z podstawową intencją komunikacyjną (gatunkiem) badanego tekstu (*sprawozdanie* 'przedstawienie przebiegu jakiejś działalności, szczegółowe zdanie sprawy z czegoś') mamy bardzo wysoką frekwencję użycia liczebników (zwłaszcza głównych), pozwalających ujmować najróżniejsze obiekty i zjawiska rzeczywistości w sposób bardzo dokładny i obiektywny, tj. za pomocą liczb. Precyzji wypowiedzi służą także dość szeroko stosowane w tym tekście formy *pluralis* rzeczowników abstrakcyjnych, pozwalające zarówno skonkretyzować nazywane pojęcia, jak też wyrazić ich wielość (i w domyśle różnorodność). Z kolei w związku z nacechowaniem gatunkowym zanalizowanego tekstu pozostaje dość zaskakująco – jak na tekst urzędowy – rozbudowana ocena ilości w kategoriach dużo – mało. Jako że zinstytucjonalizowanym nadawcą wypowiedzi jest Najwyższa Izba Kontroli, która podejmuje działania kontrolne (sprawdzające coś) i zdaje z nich sprawę w tekście, w którym zostaje zestawiony stan faktyczny ze stanem wymaganym, muszą też – co oczywiste – pojawiać się elementy oceny. Zwróćmy jednak uwagę, że ocena pojawia się najczęściej w kontekście faktów precyzyjnie określonych za pomocą liczb.

I na koniec moja hipoteza dotycząca dość często pojawiających się w zgromadzonym materiale przybliżeń co do liczności czegoś, wielkości jakiegoś zbioru lub jego części. Wydaje mi się, że nadawca używa formuł przybliżających nie dlatego, że nie zna dokładnych liczb lub wielkości, lecz dlatego, że nie chce w nadmiarze precyzyjnych danych zgubić intencji wypowiedzi, osłabić wymowy faktów; inaczej mówiąc, dba o odbiorcę komunikatu, nie chce, aby w gąszczu liczb zgubił istotę przekazu.

Źródła

Sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 2006 roku, zatwierdzone zostało przez Kolegium NIK 6 czerwca 2007 r., opublikowane na stronie internetowej NIK <https://www.nik.gov.pl/plik/id,1503.pdf> (dostęp: 10.05.2016).

Literatura

Adamowski J., 1999, *Kategoria przestrzeni w folklorze. Studium etnolingwistyczne*, Lublin.
Apresjan J. D., 1980 [1974], *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, przełożyli Z. Kozłowska, A. Markowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

oglądu świata w aspekcie ilościowym w obu tekstach znajdzie się w przygotowywanej przeze mnie rozprawie pt. *Kategoria ilości i jej wykładniki we współczesnej polszczyźnie* (druk w 2018 r.).

- Arystoteles, 1990, *Dzieła wszystkie*. Przekład, wstęp i komentarze K. Leśniak, Warszawa.
- Bartmiński J., 1981, *Derywacja stylu*, [w:] *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 31–54.
- , 1993, *Styl potoczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2, *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 113–134.
- , 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- , 2009, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, Londyn.
- Bednarek A., 1994, *Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne*, Toruń.
- Bogusławski A., 1973, *Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikiem w języku polskim*, [w:] *Liczba, ilość, miara*. Materiały z konferencji naukowej w Jadwisinie, 11–13 maja 1972 r., red. Z. Topolińska, M. Grochowski, Wrocław, s. 7–35.
- Čoroleeva M., 1989, *Niektóre problemy kategorii stopnia i środków ją wyrażających (do konfrontatywnego badania języka polskiego i bułgarskiego)*, [w:] *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*. T. III. *Ilość. Gradacja. Osoba*, red. V. Koseska-Toszeva, M. Korytkowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 89–109.
- Duszkin M., 2010, *Wykładniki przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim*, Warszawa.
- Feleszko K., 1980, *Funkcje form kategorii liczby w polskiej grupie imiennej*, Warszawa.
- Friedelówna T., 1968, *Kategoria plurale tantum w języku polskim*, Toruń.
- Głaz A., Prorok K., 2014, *Of triangles, trapeziums and ethnolinguists: The linguistic worldview revisited*, [w:] *From Conceptual Metaphor Theory to Cognitive Ethnolinguistics*, red. M. Kuzniak, A. Libura, M. Szawerna, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelle–New York–Oxford–Wien, s. 207–228.
- Grochowski M., 1996, *O wykładnikach aproksymacji: liczebniki niewłaściwe a operatory przyliczebnikowe*, [w:] *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, red. H. Wróbel, Kraków, s. 31–37.
- Grzegorzczkova R., 1993, *Kategorie gramatyczne*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2, *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 445–458.
- , 1996, *Filozoficzne aspekty kategoryzacji*, [w:] *Językowa kategoryzacja świata*, red. R. Grzegorzczkova, A. Pajdzińska, Lublin, s. 11–26.
- Grzegorzczkova R., Szymanek B., 1993, *Kategorie słowotwórcze w perspektywie kognitywnej*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2, *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 459–476.
- Habrajska G., 1995, *Collectiva w języku polskim*, Łódź.
- Janus E., 1975, „Bardzo” – „wielki” – „duży”, [w:] *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*, red. E. Janus, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 145–156.
- Jodłowski S., 1971, *Studia nad częściami mowy*, Warszawa.
- Kant I., 1957, *Krytyka czystego rozumu*, tłumaczył R. Ingarden, Warszawa.

- Kardela H., 1990, *Ogdena i Richardsa trójkąt uzupełniony, czyli co bada gramatyka kognitywna*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 15–40.
- , 1996, *Płynność kategorii w opozycjach policzalny / niepoliczalny i dokonany / niedokonany*, [w:] *Językowa kategoryzacja świata*, red. R. Grzegorzczakowa, A. Pajdzińska, Lublin, s. 11–26.
- Korzyk K., 1999, *Język i gramatyka w perspektywie „komunikatywizmu”*, [w:] *Gramatyka komunikacyjna*, red. A. Awdziejew, Warszawa–Kraków, s. 9–32.
- Kość J., 2014, *Kwantyfikacja skarbowa w strukturze tekstu urzędowego z XVII wieku*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Linguistica”, t. 48, s. 33–47.
- Krumova L., 1989, *Kategoria ilości i jej wyrażanie w języku bułgarskim i polskim*, [w:] *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. III. Ilość. Gradacja. Osoba*, red. V. Koseska-Toszeva, M. Korytkowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 27–44.
- Lakoff G., 1987, *Women, Fire and Dangerous Things*, Chicago, London.
- Langacker R. W., 1987, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 1, *Theoretical Prerequisites*, Stanford.
- , 2009 [2008], *Gramatyka kognitywna. Wprowadzenie*, tłum. E. Tabakowska, M. Buchta, H. Kardela, W. Kubiński, P. Łozowski, A. Głaz, J. Jabłońska-Hood, H. Kowalewski, K. Stadnik, D. Bębeniec, J. Giczela-Pastwa, Kraków.
- Laskowski R., 1998, *Liczba*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzczakowa, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. 2, zmien., Warszawa, s. 203–207.
- Majer-Baranowska U., 2005, *Podmiot w języku czy język w podmiocie?* [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd polonistów. Kraków, 22–15 września 2004*, t. 1, red. M. Czermińska, S. Gajda, K. Kloński, A. Legeżyńska, A. Z. Makowiecki, R. Nycz, Kraków, s. 253–266.
- Norman B. J., 2009, *Lingvističeskaja pragmatika (na materiale russkogo i drugih slavjanskich jazыkov)*. Kurs lekcij, Minsk.
- Nowosad-Bakalarczyk M., 2009, *Płeć a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.
- , 2014, *O wyrażaniu ilościowego aspektu istnienia rzeczy w powieści Wiesława Myśliwskiego „Traktat o łuskaniu fasoli”*, [w:] *Leksyka języków słowiańskich w badaniach synchronicznych i diachronicznych*, red. M. Gębka-Wolak, J. Kamper-Warejko, A. Moroz, Toruń, s. 101–118.
- , 2017a, *O tzw. fakultatywnych pluralia tantum we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Świat słów. Jedność w różności*, red. K. Choińska, M. Pachowicz, Tarnów, s. 195–211.
- , 2017b, *Uzualne pluralia tantum we współczesnej polszczyźnie*, „Studia Europaea Gne-snensia” 15, s. 2019–231.
- Rudzka-Ostyn B., 2000, *Z rozważań nad kategorią przypadku*, tłum. i red. naukowa E. Tabakowska, Kraków.
- Szadura Joanna, 2013, *Segmentacja tygodnia w świadomości współczesnych Polaków*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 25, s. 239–250.

- Szałkiewicz Ł., *Singularia tantum w języku polskim. Analiza słownikowo-korpusowa*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem Mirosława Bańki (Warszawa, UW, Wydział Polonistyki, 2013).
- Tabakowska E. (red.), 2001, *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*, Kraków.
- Wierzbicka A., 1988, *The Semantics of Grammar* (Studies in Language Companion Series 18), Amsterdam/Philadelphia.
- Wierzbicka A., 1999, *Język – umysł – kultura*. Wybór prac, red. J. Bartmiński, Warszawa.
- Wierzbicka A., 2006 [1996], *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, przeł. A. Gład, K. Korzyk, R. Tokarski, Lublin.
- Wojtak M., *Styl urzędowy*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2, *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 147–162.

Quantification in official administrative publications. The case of NIK (Supreme Audit Office) report

Summary

The present study is based on the tenet that human cognitive activity is closely linked with the use of natural language. Therefore, the field of inquiry is broadened to cover not only linguistic forms but also the concepts these forms signify, as well as the elements of reality captured through these concepts (or conceptualizations). The category of quantity is thus treated here as a linguistic representation of the quantitative aspect of worldview. The present description of this category links two approaches: semasiological (a characterization of the quantity-expressing language units) and onomasiological (a survey of the linguistic mechanisms of quantification, and the concepts or subcategories that organize the quantitative projection of reality). The analysis concerns a sample official administrative report: *Sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 2006 roku* (Supreme Chamber of Control Annual Report 2006). Attention is only paid to the quantitative portrayal of entities linked through criss-crossing relations of 'one' – 'more than one', 'whole' – 'part', 'much/many' – 'little/few'. The nature of the content linked with these notions is characteristic of the quest for precision, typical of official administrative discourse, as well as with the communicative intention of the genre in question, i.e. the report.

Key words: category of quantity, quantitative oppositions, exponents of quantity, official text

Słowa-klucze: kategoria ilości, opozycje ilościowe, wykładniki ilości, tekst urzędowy